

JANNI RODARINING “MOVIY SVETOFOR” ERTAGIDA
PERSONIFIKATSIYANING SEMANTIK-PRAGMATIK
XUSUSIYATLARI

Axmadaliyeva Go'zalxon Ikromjon qizi
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Tarjima nazariyasi va amaliyoti:
Italyan tili yo'nalishi 4-kurs talabasi
axmadaliyevagozalxon530@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada taniqli italyan adibi Janni Rodarining “Moviy svetofor” ertagida personifikatsiya (jonlantirish) badiiy tasvir vositasining semantik va pragmatik xususiyatlari tadqiq etiladi. Asarda svetoforning mexanik obyektдан falsafiy subyektga aylanishi, rang semantikasi bilan bog'liq lisoniy transformatsiyalar hamda jonlantirilgan obyekt va insonlar dunyosi o'rtasidagi konseptual ziddiyat tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida personifikatsiyaning matndagi aksiologik va allegorik vazifalari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: personifikatsiya, semantika, pragmatika, Janni Rodari, badiiy matn, rang semantikasi, allegoriya, subyekt, diskurs.

Kirish.

Badiiy matnda personifikatsiya (jonlantirish) an'anaviy ravishda olamni poetik idrok etish va tilning tasviriy imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Biroq modernistik va postmodernistik bolalar adabiyotida, xususan, taniqli italyan yozuvchisi Janni Rodari ijodida personifikatsiya shunchaki stilistik bezak emas, balki chuqur falsafiy-ijtimoiy ma'nolarni tashuvchi **konseptual semantik vosita** hisoblanadi. Adibning “Telefonda aytilgan ertaklar” turkumiga mansub “Moviy svetofor” (*Il semaforo blu*) asari buning yorqin namunasidir.

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi bolalar adabiyotidagi antropomorfik obrazlarning lingvistik va semantik tabiati, ularning matn kontekstida pragmatik yuk tashish xususiyatlarini zamonaviy tilshunoslik prizmasidan turib tahlil qilish zarurati bilan belgilanadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Maqolada badiiy matnni lingvosemantik va konseptual tahlil qilish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, matndagi leksik birliklarning denotativ va konnotativ ma'nolarini ajratish, personifikatsiya qilingan obyekt diskursini

pragmatik jihatdan baholash uchun kontekstual hamda komponent tahlil usullari qo'llandi.

Ertakning semantik tahlili va natijalari.

“Moviy svetofor” ertagida personifikatsiyaning bosh obykti — Milanning Duomo maydonidagi svetofordir. Matn strukturasida svetofor leksik-semantik jihatdan ikki bosqichli transformatsiyani boshdan kechiradi:

1. Mexanik obyekt (Denotativ bosqich): Dastlab svetofor jamiyat tomonidan o'rnatilgan qat'iy qoidalar, tartib va cheklovlar (“qizil”, “sariq”, “yashil” semalari) yig'indisi sifatida namoyon bo'ladi.

2. Falsafiy Subyekt (Konnotativ bosqich): Svetofor barcha chiroqlarini moviy (ko'k) rangga o'zgartirishi bilan an'anaviy semantik maydondan chiqadi va intellekt, emotsiya hamda iroda sohibiga (Subyektga) aylanadi.

Ertakdagi eng kuchli semantik transformatsiya jonsiz jismga ichki nutq (monolog) berilishi bilan sodir bo'ladi. Svetoforning: “*Bechoralar! Men ularga osmonga yo'l ochgandim...*” degan o'ylari orqali uning semantik statusi “yo'l ko'rsatuvchi moslama”dan “insoniyatga to'g'ri yo'l ko'rsatuvchi innovator/donishmand” darajasiga ko'tariladi.

Tadqiqot doirasida jonlantirilgan svetofor va insonlar dunyosi o'rtasidagi semantik oppozitsiya (ziddiyat) aniqlandi:

- Insonlar diskursi: “baqirardi”, “signal chalishardi”, “g'azablanishardi”, “hazil qilishardi” (Sema: kaos, agressiya, yerga bog'liqlik, stereotip).
- Svetofor diskursi: “moviy nur sochardi”, “o'yladi”, “achindi” (Sema: xotirjamlik, ratsionallik, samoviylik, kreativlik).

Munosabat va muhokama.

Personifikatsiyaning semantik muvaffaqiyati asarda rang semantikasi bilan simbiozda namoyon bo'ladi. Moviy rang madaniyatlararo semantikada “cheksizlik”, “erkinlik” va “orzu” tushunchalarini ifodalaydi. Janni Rodari svetoforni shunchaki jonlantirmaydi, balki unga aynan shu rang orqali ijtimoiy-pragmatik funktsiya yuklaydi.

Svetoforning personifikatsiyasi matnda quyidagi ikki muhim pragmatik vazifani bajaradi:

- Aksiologik (Baholovchi) vazifa: Jonli svetofor o'z atrofidagi insonlarning xatti-harakatlariga ichki baho beradi, ularning mayda tashvishlar quliga aylanib qolganini fosh etadi.
- Allegorik vazifa: Svetofor — jamiyatga yangi, erkin va ijodiy tafakkur olib kirmoqchi bo'lgan, ammo ko'pchilik (olomon) tomonidan tushunilmay, “o'chirib qo'yilgan” lirik qahramon allegoriyasidir. Matn yakunida

yo'l nazoratchisi tomonidan svetoforning o'chirilishi — an'anaviy tizimning innovatsiya ustidan qozongan g'alabasini anglatadi.

Xulosa.

Janni Rodarining "Moviy svetofor" ertagida personifikatsiya shunchaki tashqi shakliy usul bo'lmay, asarning g'oyaviy-konseptual mag'zini tashkil etuvchi asosiy lingvopoetik vositadir. Muallif jonsiz svetoforga insoniy tafakkur va his-tuyg'ularni baxsh etish orqali insoniyatning qolipli va stereotipik fikrlashini chuqur satira ostiga oladi. Svetofor va insonlar dialogi (va monologi) orqali yuzaga kelgan semantik distributsiya asarning falsafiy yukini va xalqaro miqyosdagi universalligini ta'minlab bergan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Rodari, J. (2018). *Telefonda aytilgan ertaklar* (tarj. G'. Jahongirov). Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. (Asosiy manba)
2. Rodari, G. (1993). *Grammatica della fantasia: Introduzione all'arte di inventare storie*. Trieste: Einaudi Ragazzi. (Muallifning ijodiy va falsafiy metodologiyasi haqida)
3. Yo'ldoshev, Q. (2006). *Badiiy tahlil asoslari*. Toshkent: Kamalak. (Matnni lingvopoetik tahlil qilish usullari)
4. Shomaqsudov, A., Rasulov, I., Qo'ng'urov, R., & Rustamov, H. (1983). *O'zbek tili stilistikasi*. Toshkent: O'qituvchi. (Personifikatsiya va ko'chimlar nazariyasi)
5. Eco, U. (1979). *The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts*. Bloomington: Indiana University Press. (Matn semantikasi va kitobxon idroki)
6. Karimov, N. (2015). *XX asr o'zbek adabiyoti va jahon adabiy jarayoni*. Toshkent: Fan. (G'arb bolalar adabiyotining o'zbek tiliga tarjimasi tahlili)
7. Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By*. London: University of Chicago Press. (Kognitiv semantika va personifikatsiya tabiati)